

РУКА ГОСПОДНЯ ПРОВЕЛА МЕНЕ

*Зі сходом Сонця 17 січня 2022-го року розпочався
90-й рік мого життя.*

90 – це тричі по 30!!

*А мені, «тубику», у двох місцях (в Ялті й у Львові)
різні лікарі (нібито дуже поважні) твердили:*

«Без хірургічного втручання ти до 30 не доживеш!»!

*А ще: саме в цьому 2022-му році відзначаємо ювілей –
80 років нашому Батьківському хутору Вільний Птах!*

З цього й почнемо.

У 1938 році у нас проведено комасацію землевпорядкування – об'єднання усіх клаптиків землі кожного господаря в один, розташування ж цих ділянок відносно інших визначалось жеребкуванням. 128 господарів мали виселитися на хутори. До вересня 1939-го аж до лісу вже білили 23 купи каменю. З літа 1941-го певний час було «розмірковування–очікування». Весною ж 1942-го навіть не влада, а ті, кому дісталися в селі сади-городини майбутніх хуторян, виганяли їх геть... Нас також.

Тож уже ранньою весною 1942 р. майже на всіх ділянках закипіла робота. Знаходилася вона і для мене, 9-річного: то побіжи в село і «принеси від Гаврила кельню». Не встиг відсапатися – знову біжи: «у Данила позич васервагу (рівень)». І все бігом (майже 2 км в один бік). Так що в декого вже через місяць–півтора на подвір'ї диміло і пахло принаймні свіжою яечнею...

Першою майже всі будували стодолу (клуню). При цьому її орієнтували відносно сторін світу та дороги лише там, де ділянка не мала нахилу. Всі інші ставили стодоли ніби абияк, насправді ж вкрай осмислено: на косогорі. Щоб вони були з підвалом!! Тоді під одною стріхою зверху був засторонок, де складали снопи. Внизу ж був хлів, досить просторий, щоб там «ночували» і корова, і кінь. А в декого там же, в кутку, навіть одна–три вівці тулилися! Казали, якби це будували «за Польці», то все було б під шнурочок, на однаковій відстані від дороги. Це бачимо, навідавшись на недалекі Москальовецькі хутори, збудовані перед 1939 роком.

Ну, доки листя на деревах, що на кордоні Волинь–Галичина, ще трималось, все бувало ніби й гарно. Але пізньої осені і особливо взимку – майже безперервний північно-західний вітер... І в такі дні дим не пробивається до неба, а вертається із комина в кімнату. «Вихід один – мерзнути, бути голодним, але не палити взагалі». Було – і чаділи навіть... Проте все ж можна було мати гаряче, зваривши/загрівши в сусіда – «в Андрія»: їхня хата на горбку, нахиленому в інший бік, метрів за 170, – їм цей вітер заважав менше. Хати ж, як на долонях... І я зразу взявся обсаджувати стодолу деревами. У недалекому лісі рвав молоденькі граби і так озеленював три сторони світу (крім півдня). Батько посадив чотири гарних ясени (є ще один) і кілька яблунь (з ними везло не дуже: вівці кору обгризали – хоч сядь та плач). Тепер хутір потопає в зелені...

Не дуже легко давалася стежка до школи. До своєї – два км – ще так-сяк, але з осені 1943-го до 5-го класу Бугловецької – то таки було нелегко.

Вкрай сутужно було з одягом і взуттям – майже всім...

На батьківському хуторі впродовж 40 діб у квітні–травні 1950-го року я самотужки вивчився за 9-й клас, а дещо – й за 10-й, щоб з 20-го травня екстерном здати (і здав!) екзамен на атестат зрілості у Львівській СШ № 8 (саме таку перспективу вказав мені односельчанин, тоді вже дипломований фізик, **Іван Третяк**) і поступити в університет. У Лановецькій СШ на мені світ клинцем зійшовся: «поступить він у комсомол, тоді і я».

Мене ж попередили: «вони тебе приймуть, а в суботу ввечері перестрінуть, задушуть і скажуть, що це зробили бандерівці, тож тікай звідси!...». У грудні 1950-го я вже був «у ВЛКСМ», потім за віком вибув. Бо змалку чув від діда **Василя**: «хто білий – не почорніє». І ще таке: «Справжні люди слугують Вітчизні своєю совістю».

При комасації було вирівняно Козацьку дорогу, яка слугувала вододілом – північніше витоку Збруча через Плисецькі й Бугловецькі землі, у нас же – вододілом, майже попри ліс. А ближче до села, у видолинку, принаймні на початку ХХ ст. било потужне джерело – зразу текла річка! Біля неї навіть сяли коноплі, і тут же в копанках вимочували плоскінь... Ну, це – більше спогади діда Василя, бо до 1939-го це джерело висохло... А десь у 1943 році метрів 15 південніше криницю викопали глибиною чи не 18 метрів. Тепер же, освітивши ліхтариком дно, бачимо, як там жуки у футбол грають...

А ще доречно пригадати ситуацію, яка упродовж кількох років була на нашому хуторі ранніми веснами у 1943–48 роках. Глибока осінь, викопану картоплю зсипали в льох. У березні виходимо вранці на подвір'я, а через поріг з льоху тече вода. Вичерпуємо її, набираємо картоплю у відра і носимо на тік у стодолу – просушити. Бувало й таке: в хліві кінь та корова стоять «в озері» глибиною до 20 см!.. Давним-давно вже цього нема! Тому то багаторазово і повсюдно – до Києва також – я криком кричав про близьке зневоднення території України.

Дещо вище, в бік заходу, при Козацькій дорозі у 1993 році завдяки, значною мірою, зусиллям **Григорія Третяка** висипано меморіальну могилу козаків, які полягли тут і поблизу, зокрема в 1649 році. Хрест із відповідним текстом – заслуга директора школи **Довгалюка Володимира**.

Іван Климишин

доктор фіз.-мат. наук, професор,
академік АН ВШ України, професор Прикарпатського
національного університету ім. Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ
Фото Миколи Шота

* * *

Отже – зі сходом Сонця 17 січня 2022-го року розпочався 90-й рік мого життя.

А мені ж, повторюся, дуже авторитетно пророкували: «*Без хірургічного втручання ти до 30 не доживеш!*» І вже, мабуть, саме такі слова когось іншого могли вбити і без цапил. Я ж за своє життя надивився й наслухався усякого...

На превелике щастя, перед тим я пробув три місяці в хірургічному відділенні Тернопільської тублікарні, де нас у палаті було 11, з них сім – із вкрай важкими післяопераційними ускладненнями (після саме такого лікування!). І – «дуже своєчасно» я надивився й наслухався та зробив висновок...

Як згадано вище, у мене після плевриту 1945-го року ліва легеня міцно приросла до ребер (це має назву «*суцільна облітерація*»). Тож пропонували обдерти легеню від ребер і залити туди олію. Але в бібліотеці університету медичних книжок і журналів було вдосталь! Тому освоївши за кілька місяців цю тему, я відмовився від «хірургічного варіанта» зі знанням справи. І – вижив, залишившись працездатним! Всупереч прогнозам (і очікуванням?) ескулапів.

І в минулому, і тепер мене, вже таки старого діда, іноді запитують: як попри всякі хвороби-болячки мені вдалося сягнути аж такого віку? А ще – якими, у підсумку, успіхами я пишаюся та чи задоволений я визнанням цих успіхів «у нас і за плотом»? А ще – якими були/є мої релігійні переконання?

Змалку, упродовж півтора року (батько в армії) довелося газдувати на 4,93 гектарах орної землі – засівати, збирати зернові, обмолочувати та вести поставку за 14 км. Окремо ж – щось продати, бо й податок платити треба (не завжди була своєчасна допомога від дорослих, та й скільки їх тоді в селі було, мама ж мала гіпертонію). Але упродовж років всі місцеві чиновники не визнавали цей факт моєї, прямо кажучи, надсадної роботи, для того, щоб (згодом) дати певні зменшення комунальних оплат!

Першим «обухом по голові» (на початку 1960-х) були слова одної газдині: «*А щоб він був здох раніше, ніж зайшов до моєї хати*». Згодом це повторювалося (в різних варіантах, від різних людей) і бувало неабияк пригноблючим.

Тож я унікав будь-яких зустрічей-цілувань, а, цілковито здавшись на ласку Божу, «*тиснув сідницею олію*» – писав тексти різних книжечок. Бо ж, як виявилось, «*отримав з неба дар до ладу вкладати слова*». А це, що не кажи, можуть не всі. На жаль...

Років 15 тому я розповідав про своє пережите земляччі **Ганні Кичук** (є це в моїй книжці «До зір – через терня»), згодом **Юрію Манюхові** (це – у книжці «Йди вперед або вмирай», а ще – у збірках «Фрагменти зі свого й чужого»). Щоб показати тим, кому 14–19 років, що і з найглухішого села, та ще й долаючи певні труднощі – затажне, на довгі роки, безгрошів'я, також серйозну хворобу – можна «*добратися аж на професора*». Є ці книжки в Інтернеті у блозі НЕБОЗВІД. У першій з них є кілька додатків, що відображають стан і потреби нашого освітнього і культурного життя в цілому.

Дещо про мої «трудові дні-роки». Перший семестр студентського життя був без стипендії. Тож мусів що три тижні добиратися на хутір по три-чотири буханки хліба і малу торбинку якихось круп та шматок сала. Було, як у всіх студентів – трохи голоду, трохи холоду.

3 вересня 2-го курсу по листопад 3-го працював обчислювачем в Астрономічній обсерваторії. Звільнився, бо виявив, що менше втрачати часу, даючи приватні уроки. Але «як сумлінного» мене включали в експедицію для спостережень повного сонячного затемнення: в лютому 1952-го – під Ташкент (станція Чілі) і в червні 1954-го – в білоруське село, не дуже далеко від Новогрудка.

У жовтні 1958-го моя аспірантура закінчувалася. Але вже 1.02.58 мене зараховано на половину, а з 16.10.58 – на повну ставку молодшого наукового співробітника для спостережень штучних супутників Землі. І тоді при трьох упродовж ночі проходженнях Третього супутника доводилося тижнями не спати жодної ночі!. Ніхто однак і не згадав, що недавно в мене було виявлено БК!!

Триматися обсерваторії хоч-не-хоч мусів, бо педагог-бацилоносії завжди і скрізь, в будь-якому навчальному закладі – протипоказаний...

У ці дні-тижні, як «офіційно визнаний тубик», я навіть якнайсерйозніше обдумував варіант: вернутися надовго на батьківський хутір, де дихається вільно і де ніхто не буде при зустрічі зі мною закривати рота-носа хусточкою...

А ось «правила», яких я дотримувався:

1) *великий гріх бажати білого хліба, якщо тобі не шкодить чорний,*

2) *купувати цей хліб за гроші, які заробив своєю працею.*

Я горджуся тим, що вдався в свого батька, який за 27 років роботи в колгоспі не вкрав і 27 кг зерна (мама – липових трудовнів не мала). І я ніде, ніколи, ні від кого не взяв ні копійки. Хоча й потреби бували неабиякі (зокрема на ліки). Бо як я міг би стати біля батьківських могил, якби десь злякомився на гривню чи цент?...

Може, комусь видасться смішним отаке моє: у 1990-му році роздавали гранти **Сороса** (а це 500 дол.). У Львові їх взяли 5 працівників АО, мені також прийшов якийсь папірець щодо цього, потім ще один (розпорядником був **І.Р. Юхновський**). Хоч яким я був тоді злидарем, але цих грошей не взяв: бо не знаю, хто цей Сорос, скільки мужчин повисілось, а жінок на панель пішло, поки він розбагатів. Тож казав: «*Є бідніші від мене*»... Була нагода стати Соросівським професором, а це 1800 доларів за три роки... Відмовився.

3) У жодному разі не жаліти себе! Але своїх ближніх запитувати: «Чим тобі допомогти?»

Про себе я вже декілька разів сказав: я щасливий, що захворів туберкульозом (хоча від усієї душі бажаю усім уникнути цього випробування). Бо всілякі пов'язані з цим переживання, вважаю, пішли мені на користь. Ще було – тицьнули під ніс вирізку з газети з таким: якщо в кого бацили бували (БК+), то вони в нього вже є до смерті. Отже, не надто наближайся до кого б то не було, ні з ким не вицілюйся (щоб потім він тебе не кляв)...

Про успіхи в роботі. Інформація про окремі мої публікації є в офіційному випуску «Покажчик: І.А. Климишин» із серії «Вчені Прикарпатського університету».

Деякі найголовніші тексти є у блозі «Небозвід». Усього, з перевиданнями та меншими брошурами їх 120. Про дещо – детальніше.

Тричі у видавництві «Наука» публікувалась «Астрономія наших днів» (був і її англійський варіант «Modern Astronomy»), також тричі там же (загальним обсягом 400 тисяч примірників) – своєрідна календарна енциклопедія «Календарь и хронология» (є і її україномовний аналог – «Календар і хронологія»), є російськомовний варіант «Релятивістської астрономії», також «Ударные волны в оболочках звезд» (їй передувало україномовне видання).

У співавторстві було підготовлено підручник для педвузів «Астрономия» (1983 р.), який невдовзі (1986 р.) перевидано французькою «для вузів франкомовної Африки». А ще: чимало зусиль було затрачено на «Шкільний астрономічний довідник» (співавтор **В. Тельнюк-Адамчук**), Київ, 1990, його оновлене видання 2011).

«... до смішного бував один крок». Як у нас, бувало, велося, можна проілюструвати хоча б на «Цікавій астрономії» (я вже про це розповідав). Спочатку: «Ой, напишемо – утрюх», згодом: «Пиши, Іване, тобі це легко дається». І не думають колеги, що Іванові ж бацили аж із рота вискакують, що ця надсадна робота йому може «боком вилізти»... Вилізла. На роки. Але, з превеликої ласки Божої все ж з ніг не звалила, в інваліди мене не записали. Хоч, оглядаючись на минулі роки, іноді думаю: при моєму рості 176 см вага в 53 кг була таки знаком оклику. Упродовж понад десяти років...

І так було від початку роботи у Львівській астрономічній обсерваторії. Знають, що в мене «тбц», але роботу дають нічну – спостерігати супутники. Хоча тоді було три нових ставки, у відділ Сонця могли б. Пережив.

Вкрай по-своєму дуже нелегко дався «Астрономічний енциклопедичний словник» (Львів, 2003). Тут було 18 співавторів (я до того ж – відповідальний редактор). Думаю, вже можу сказати: мабуть, ніхто не вірив, що цей задум **Алли Корсунь** (ГАО АН УРСР) колись буде реалізований. Тому й писали абияк і хтозна що.

І справжня трагедія була в тому, що мені, як редактору, довелося текст доводити до належного рівня двічі. Я перекреслював цілі абзаци, писав нове. Здав у Київ. Через кілька місяців прислали вже ніби нову паперову копію електронного варіанту. Знову сиджу, виправляю. І раптом бачу ту ж дурницю, яку я як редактор усував: «Орбіта Землі нахилена до площини екліптики під кутом 5° . Отже, вони там ніяких виправлень-змін не робили!! Я вийшов з будинку і звалився непритомний на сніг. Але – полежав, встав і навіть не кашлянув. Рука Господня підтримала мене ...

Згадаю й «Зоряне небо України» (2003, 2005) та «Перлини зоряного неба» (1981) і її російський варіант (1988). Також дуже інформативну «Карту зоряного неба» (2003 р., згодом двічі перевидану). Думку ж про її видання виношував у голові чи не 17 років. Думаю, ці роботи були такі корисними для вчителів астрономії та учнів старших класів...

Мову про гонорари сприймаю як анекдот. У сумі такі було: акурат половина того, що я втратив, не перейшовши на кафедру для викладацької роботи (хоч як мене вмовляли). Тепер оплачуємо публікацію книжок, видавництво дає певну їх кількість, і – роздаровуємо у навчальні заклади та бібліотеки...

Прожив я, нікуди не пхаючись – ні за грішми, ні за славою. Лише виконував повторене тричі (директивно – у липні 1987-го, те ж у 1988-му роках) братом мого батька **Олексієм** (вояком УПА, багаторічним в'язнем ГУЛАГУ, згодом була гангрена, втрата обох ніг): «*Господь дав тобі талант, тож маєш працювати-писати – утверджувати нашу гідність пером! Щоб Україна була українською!*» Тепер ось приїжджаю на батьківський хутір з думкою: я таки дещо для цього зробив!..

У моїх публікаціях неодноразово звучала нотка жалю від того, що наші земляки не хотіли (чи не вміли?) зрозуміти причину моєї занадто великої активності в цьому напрямку. Багатьом і в голову не приходила думка, що ми всі повинні працювати, «*щоб Україна була українською!*»!..

Головне ж, думаю, було в тому, що в багатьох колег по роботі бували розмови про мене з кураторами від КДБ. Тож була боязнь втратити роботу від контактів зі мною. Я також такі розмови мав, і (повторю це й сьогодні) згаду свого співбесідника «з позитивним гумором». У ті часи (перед захистом кандидатської) я почував себе препогано, бувало кровохаркання. Таки думав кинути все і їхати в своє село, на хутір і якщо є потреба плюватися навіть кров'ю, то там – у себе вдома. У тому кураторі ж я бачив мобілізованого в армію, згодом переведеного на цю роботу. І йому, мабуть, навіть гидко бувало дивитися, як багато є дурнів, що так бояться попроситися зі своєю кар'єрою...

Гарною ж ілюстрацією того, як то «терли носа» мені, безпартійному, було проведення в Івано-Франківську у вересні 1975 р., за побажанням петербуржця академіка **В. Соболева** (який давно хотів побувати в «*оспіваному краю Довбуша*»), конференції з фізики зір. Мене перед тим було обрано у цю Комісію. І я взявся вирішити певні проблеми ще в червні. Зайшов до обкому партії, все узаконив. Засідати мали в педінституті. Забронював 45 місць в готелі на 17–22 вересня, ще щось дрібніше. І – поїхав на хутір. Повернувшись, виявляю, що насправді у вказані дні тут буде конференція медиків! І в готелі ледве «пробив» одне місце для В. Соболева. За допомогою ректора **О. Устенка** цю астрономічну конференцію вдалося провести в Коломиї, де і місця в новому готелі ще були. Певним здивуванням було те, що ні в ректора, ні в проректора не знайшлося часу привітати 70 учасників конференції з початком її роботи, як і попроситися. Довелося це робити мені.

А ще: я таки в червні з приймальні ректора подзвонив у ресторан, що на перевалі в Карпатах, та замовив прощальний обід для нашої групи. Приїжджаємо – а про нас ніхто нічого не знає. Але погода була пречудова, ми оглядаємо гори, а дружина проф. **С. Каплана**, бувша працівниця «ресторанної сфери», вдало скомандувала – і пообідали

всі славно. При цьому ще й акад. В. Соболева з 60-річним ювілеєм привітали...

А ще було й таке. Йду я на лекцію, мене перестрічає зав. кафедри і каже: «*У вас буде два викладачі, один з «нафти й газу, другий з медичного – «контрольне взаємне відвідування. Прошу!»* У мене якраз найулюбленіша тема – «Еволюція зір». Я її таки «відспівав». Йдемо на кафедру, і мені мигнула найдурніша думка: «*хвалитимуть*». Прозвучало ж таке: «*В лекції не було виховних, не було антирелігійних моментів*». Словом, обплювали, бо знали – «*таке можна і треба зробити*»... У письмовому звіті мене обізвали усього лише «*викладачем*» (хоч я – доктор наук і тут на посаді професора), колегу **М. Шаманова** (який не мав ні ступеня, ні звання) – «*старшим викладачем*». Анекдот? Хотіли довести до інфаркту? А дудки!

Про визнання і нагороди. Усякі ігри навколо визнання чи нагород я завжди сприймав із гумором, бо що б хто не казав, каверна в мене чималенька, під лівою ключицею. Туди і куряче яйце легко влізло б. У таких і бацилярність є – досмертно... Тож турбувала хіба одна думка: щоб ніхто з рідних (дружина, дочки, внучки) не захворів тим же...

Всім відомо, як я писав Президенту України: «*Я візьму орден (представили, не повідомивши мене), якщо буде дано грант на перевидання мого підручника для вузу*». Тоді якісь копійки було на це отримано. Але повторного я не допустив.

Ну, «*певний позитивний шум*» навколо мого імені років сорок тому мені б не завадив. Може б, обережніше вирішували проблему «*видати його книжку чи прирізати*». Бо таки, здається, у кількох випадках різали безсоромно до безглуздя. Наведу тут один анекдот. Упродовж більше тижня давлять-чавлять – «*напиши підручник для школи, бо тільки ти можеш*». Здався. Тексти перших уроків писав-виправляв по чотири-шість разів та й з іншими морочився вдосталь! І що ж? Рукопис читали аж сім рецензентів! І – «зарізали» (а, здається, згадки про Творця там ще не було...). І замовник тоді ж проголосив: «*Та ти не знаєш астрономії!*» То якого куцого мене аж тиждень вмовляли?! Але вони знали: «*З Івана познуцатися можна (і треба?)*»...

Було й інше цікаве. Так, в Академії наук України вирішили дати мені премію ім. М.П. Барабашова, бувшого директора Харківської АО (помер 1971 р.) – її запровадили в 1992 року. Але ж він, було, висміяв Нобелівських лауреатів **А. Айніштайна** і **М. Планка** за те, що вони декларували віру в Бога-Творця! Я від нагородження премією імені Барабашова відмовився.

Тим часом Американський біографічний інститут тричі (чи чотири рази?) називав мене «*Людиною року*». У 2012 році визнав «*видатним мислителем ХХІ ст.*». Дуже ніби приємно. Але я повторюю (для себе) слова англійського філософа **Карла Поппера**, які (в моїй редакції) звучать так: «*Всі ми рівні в нашій безконечній дурості*». А як може мислити інакше нормальний астроном, вдивляючись в бездонні глибини неба?

До свого 80-річчя я отримав грамоту з таким текстом: «*Його Святість Папа Римський Венедикт XVI від щирою серця уділяє особливе Апостольське Благословення професору Івану Антоновичу Климишину з нагоди 80-ї річниці від Дня Народження 17 січня 1933/2013 року Божого, бажаючи щедрої Божої Благодаті та Небесних Ласк*».

Я узагальнив своє про себе так: певні здобутки в мене є. Один професор-киянин, з яким я взагалі незнайомий, написав мені, що я створив астрономічний Кобзар. Два інші (доктори наук) сказали, що в справі астрономічного просвітництва в нас я зробив більше, ніж усі українські астрономи разом узяті.

Я не радію з цього. Бо астрономія сьогодні надто багатогалузева. І найкращим варіантом буде, якщо шість–сім знавців напишуть кілька книжечок, кожен за своїм профілем. Об'єднувати ж їх повинна щира любов до Читача і намагання подати матеріал на рівні світових стандартів. Щоб нам світ навіть заздрило, не маючи жодних підстав насміхатися...

Мене пригнічують три мої поразки:

1) я не зумів переконати громадськість у тому, що в нас, як це є у всьому світі, наукові дослідження повинні здійснюватись головним чином у стінах університетів. При відповідному зменшенні навантаження викладачів – тих «рабів системи». І я про це багаторазово писав міністрам освіти, також – у тоді «патонівську» Академію наук;

2) ми і наші діти маємо право щодень чути нашу хорову пісню! Не випадково ж декілька наших «інженерів людських душ» визнали нашу пісню чудодійним евшан-зіллям, яке здатне зробити духовну революцію в душі кожного українця;

3) я, здається, так і не зміг переконати наших інтелектуалів у тому, що релігійна віра – не зло, а таки добро, яке дає імпульси для гідного життя і творчості. І це зовсім не означає «стій перед попами у стойці «смирно і бий лобом підлогу»».

Від роботи я «заробив» ішемію судин мозку. Довелося з ніг разів 15 звалитися. І в лікарні з тим же двічі побувати. У липні 2010 р. у нашій церкві на початку ранньої я «відключився». Відкрив очі – а я вже 20 хвилин ззовні підпираю плечима стіну. Таке ж, на 20 хв, трапилося на кафедрі в лютому 2013 р. перед першою парою. Сприймав це з гумором!

У 1969 році я отримав путівку в тубсанаторій у Воротку. Невдовзі лікар написав мені (навздогін): «Переконаний, що Вам це треба знати: у Вас, у двох посівах, БК+». Я ж був упевнений, що цього в мене давно нема і вже не буде! Бо ж і «собаку з'їв» (справді так), і «щось від сибірського борсука»! На щастя, лист я взявся читати в аерарії. Прочитав це – і рвонувся до вікна, щоб вистрибнути з того 4-го поверху вниз, на бетон. Але з вікон аерарію «таке» неможливе. А розпач був ідіотичний... Спасла мене від цього розпачу щира усмішка й привітне слово телефоністки Катрусі (1949–2021), яка згодом стала моєю дружиною...

Як я вже згадував вище, доблесні ніби й «друзі за фактом» також демонстрували, але щось, на мою думку, незбагненне, протилежне, зокрема в доборі слів для рецензій на мої вже опубліковані книжки і рукописи – навчальні посібники для школи та вузу. Найдивніше було: самі не пишуть, а ріжуть! І це пояснити, збагнути таки неможливо, хіба що «звернувшись до величезного бутля доброї самогонки»...

Мені вже 90-й. Мене вже чекає «та, що з косою», але все ж очікує чогось, мабуть, «який ще фокус я зможу тут втяти».

А було й таке: з переляком я виявив чиесь намагання (співавтора чи редактора?) вставити в текст «Астрономії XI» тезу «не Бог створив світ, а Всесвіт створив людину». Я, річ ясна, зразу написав і видавництву, і співавтору різкий протест. Але я тут, не в Києві! Тож не мав сумніву: «проскочить це у світ – приб'є мене інсульт». На щастя, хтось там проявив здоровий глузд...

Інші ніби мають право виявляти неповагу до автора, особливо ж, якщо він із периферії! Тоді й почалися в мене приступи миготливої аритмії... Але пережив і вижив! Айнштайну би таке!..

Моя робота була «до одуріння надсадною»! Зокрема, про Загальну теорію відносності (ЗТВ) я довго не мав зеленого поняття! Нічого я не знав і про її математичну основу – тензорне числення, бо наша в університеті навчальна програма цього не передбачала. Але я все ж зумів написати «Релятивістську астрономію»!

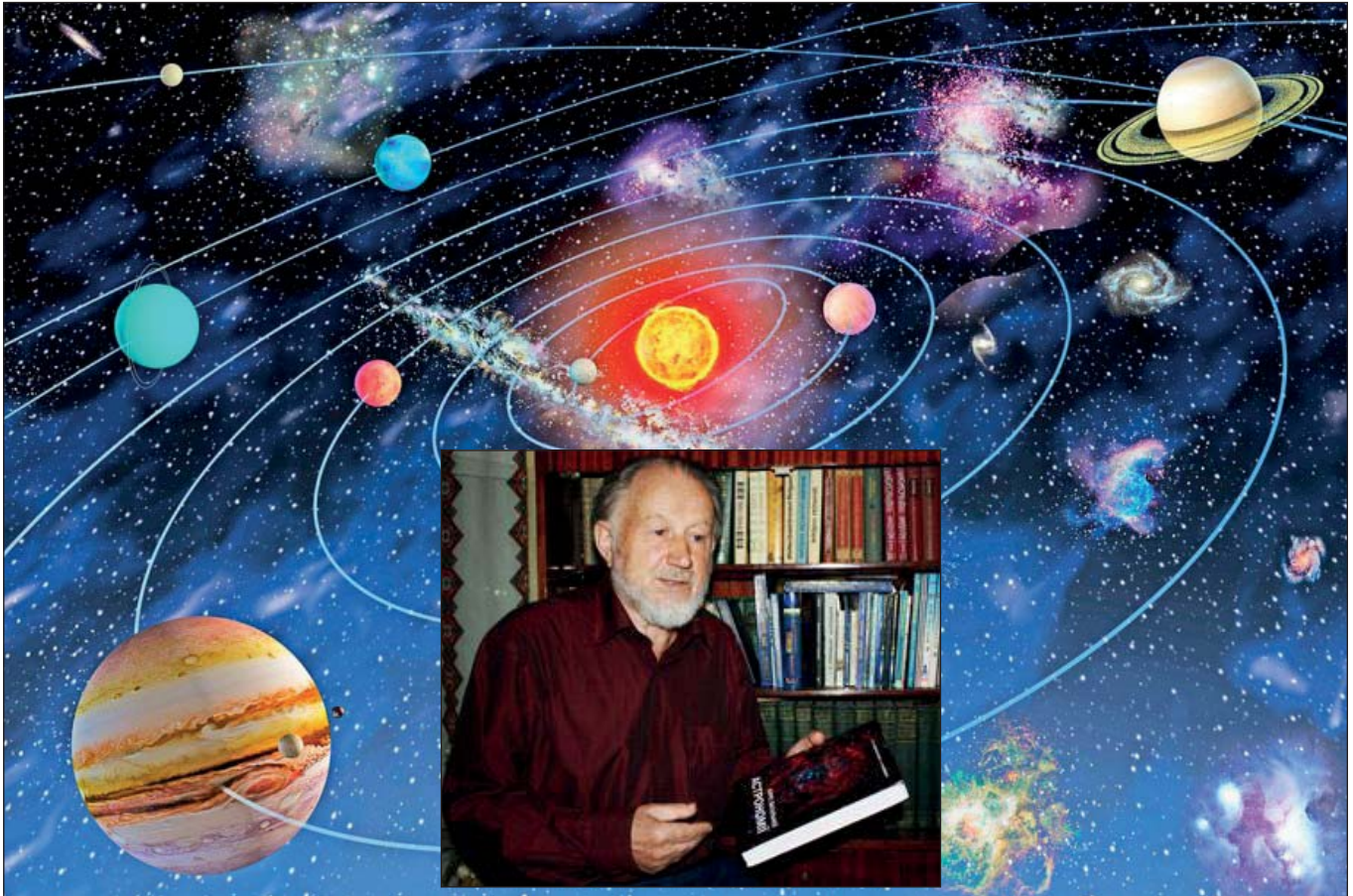
Необхідно згадати і співпрацю (упродовж 25-и років) з редакцією РЖАстр - «Реферативного журналу Астрономія». Щомісячно я отримував до 10 «видинок» і ксерокопій, здебільшого англомовних (бувало й німецькомовних та навіть італійською), статей із журналів та писав стислий (не більше одної сторінки) зміст кожної.

Проф. С.А. Каплан, виїжджаючи в Горький, залишив мені всі акуратно переплетені комплекти-щорічники «РЖАстрон», також іншого – «Исследования космического пространства». Усього їх, товстеньких, було близько ста. А ще й колега-пенсіонер М. Шаманов приніс мені два мішечки усляких астрономічних посібників, публікованих в минулі й давноминулі роки. Додавши й своє, я перевіз їх вантажною машиною на хутір. Вся стіна в столі до даху була заставлена стосами книжок і журналів! Була думка – співставляти щось із чимсь того ж плану та зробити певні методичні висновки – як писати найефективніше, найпрозоріше. Однак...

Розповідали, що зразу ж земляки возами їздили за цим добром – пригодилося їм на розпал! Та й на тоці мисливці з них розпалили вогонь, мабуть, щоб зігрітися. Замки-колодки оббивали, то в останні роки замикаємо двері мотузочками.

Професор Іван Климишин зі своєю дружиною Катериною під час щорічних літніх перебувань на родинному обійсті в селі Кутиськах. 6 березня 2021 р.
Фото Миколи Шота, «Урядовий курєр»

Мала планета № 3653 Сонячної системи відкрита Миколою Чернихом у Кримській астрофізичній обсерваторії в 1979 р. За пропозицією М. Черниха у 1993 р. Міжнародний астрономічний союз присвоїв цій малій планеті ім'я *Климишин*

У пізніші часи допомагали дочки – *Оксана й Оля!* Особливо у створенні книжки «Відкриття нашого Всесвіту». Про це можна б написати детектив: один видавець каже: «не знаю як, але має бути не так». Інший бере рукопис і губить його (та й сам «пропав»). Залишену на хуторі копію (єдину!) земляки ... пошматували. Тож дочкам була робота: шукати серед дрібних клаптиків «сусідське», якимось склеювати, доповнювати (тоді доживала останні тижні моя мама, їх бабця)...

Два роки тому мене назвали «почесним громадянином нашого міста» зі скромною стипендією. Молодша дочка Оля (вона веде сімейний бюджет) регулярно її передає потребуючій хворій, яка буде мати пенсію з початком 2023-го року...

Ще раз про релігійне. Що б хто не казав, а весь пройдений людством шлях доводить: у формуванні людської особистості, у підтримуванні фізичного і психічного здоров'я кожної людини вирішальну роль зіграла вся сукупність ідеалів, які визначала релігія. Вона була засобом збереження історичного обличчя народу, суттю душі народу.

Я завжди вважав, що релігійність – справа інтимна і на цю тему «світській» людині висловлюватися «аж на площах» негоже. Але, побувавши в 1989 р. на перепохованнях замордованих більшовиками, наслукавшись жахаючих ось таких спогадів: «в кутку камери стояло відро, заповнене вирваними людськими очима, відірваними вухами, а

довкола ще й останки вкрай жорстоко мордованих жінок», дійшов висновку: мовчати було би підлістю.

Опорою при формулюванні моїх «тез» у вкрай делікатному питанні «чи є Бог на світі?» віддавна були, зокрема, Послання Папи **Павла VI** (1964 р.) та Енцикліка «Відкупитель людини» (1979 р.) Папи **Івана Павла II**, які я вже наводив у своїх брошурах.

Ось головне з цих документів. Папа Павло VI зазначив: «Кожна релігія несе в собі проблески світла, які не слід ні зневажати, ні гасити...». Папа Іван Павло II, згадавши інші, нехристиянські релігії, підкреслив: вони «також є плодом Духа Істини, який діє і за видимими межами містичного тіла Христового.. Релігії ці свідчать про те, що в одному напрямі, хоча й різними шляхами, рухаються надії людського духа, які проявляються в пошуках Бога».

А ще, зокрема, **Макса Планка**: «Ніде, куди б не звертався наш погляд, яким би не був предмет нашого дослідження, ми не знаходимо суперечностей між релігією і природничими науками, ми швидше констатуємо їхню абсолютну гармонію в основних пунктах. Релігія і наука зовсім не виключають одна одну... Навпаки, вони погоджуються і доповнюють одна одну» та **Альберта Айнштейна**: «Вірую в єдиного Бога і з чистим сумлінням можу сказати, що ніколи не відчував симпатії до атеїстів. Людство без релігії перебувало б у варварському стані свого розвитку... Релігії, мистецтва і науки – це три вітки одного дерева. Усі ці устремління спрямовані до облагородження життя людини».. ■

Замість післямови

В ті давні часи популяризатори двох наук – астрономії і біології – як би вони не «викручувалися», не могли ухилитися від «ножа біля горла», тобто давати відповіді на запитання, що стосуються «першооснови буття». Як ось: «звідки взявся Світ?», «як появилoся і як урізноманітнювалося життя на Землі?». І на десятки інших таких же запитань. До того ж кожен науковий працівник обсерваторії чи викладач конкретної кафедри був зобов'язаний щороку прочитати щонайменше десять науково-популярних лекцій. За невиконання плану добряче лаяли на усяляких зборах.

І часто бувало таке: після формального закінчення лекції і пов'язаних з нею запитань керівник групи і найдодатливіші учні/студенти задавали мені ще декілька додаткових запитань. І першим з них бувало: «То все таки є Бог-Творець світу чи Його нема?». І ті газетні статті, згодом невеличкі брошури я таки мусів писати як відповіді на згадані болючі запитання.

... Невдовзі після публікації «Елементарної астрономії» з міста на Неві прийшов відгук на її заключні 11 сторінок, в якому було таке: «Ідея Бога – це костиль для душ інвалідів. І вчені більше від інших цього костиля потребують, бо ніщо так не збіднює душу, як заняття наукою». І ще: «Бог – це породження нашої психології».

Оскільки ж питання костиля/психології все ще актуальне й сьогодні, була написана брошура «Костиль для душі» чи відблиск неба?» (2019 р.). Ось декілька фрагментів з неї:

«Релігійне почуття існує в кожній людині, хоча й може бути захованим у несвідомому. І американський філософ **Чарлз Пірс** влучно зауважив: «Лише тоді віра стає позитивним станом духа, коли вона веде до дій». Власне, дієвість релігійної віри є її обов'язковою та необхідною сутністю ознакою...

Маємо незліченну кількість філософських, психологічних, зрештою і художніх творів, в яких відображено намагання скласти відповідь, зокрема на конкретне запитання – «Господи (а не могло не бути в декого й таке – «якщо Ти є...»), хто я на цій землі, в чому моє завдання і покликання?». Ми тут обмежимося згадкою про одного з авторів таких творів – австрійського психіатра **В. Франкла**. Конкретно – про його книжку «Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі» (Харків. Клуб сімейного дозвілля, 2016). На її титульній сторінці зазначено: «*Належить до десяти книжок, які найбільше вплинули на життя людей в усьому світі*». З наведених тут відгуків вражають слова: «Ця глибоко емоційна книга виступає одним із головних будівельних блоків людської свідомості. Це гімн фенікса, який воскресає у кожному з нас, хто обирає життя перед відльотом» (Брайан Кінан). І ще: «... це роздуми на тему нездоланного дару захистити себе перед лицем невимовного страждання, а також нагадування про відповідальність кожного з нас за те, щоб цінувати співтовариство людей» (Патріція Вільямс).

У згаданій книжці В. Франкл розкриває суть розробленої ним логотерапії як методу зосередження «на сенсі того, що пацієнт повинен доконати в майбутньому» (тим самим руйнуючи можливості розвитку неврозів). Конкретно – в її «Постскриптіумі 1984 року»: «*Логотерапія вчить, що є три основних шляхи знаходження сенсу життя. Перший – творча робота або вчинки. Другий – відданість, турбота про ближнього. Однак більш важливим є третій шлях: навіть безпомічна жертва в безнадійній ситуації, перед обличчям долі, якої не змінити, може повстати проти себе, перерости себе і таким чином змінитися. Вона може обернути особисту трагедію на триумф*».

17 Січня 2022 р. Тематичний захід «Іван Климишин: на 90-му році відкриття Всесвіту» відбувся у Культурному центрі Єловицьких і був приурочений вихідцю с. Кутиска, знаному астроному Івану Климишину. Земляк, майстер поетичного слова Володимир Довгалюк ділився власними поезіями, присвяченими відомому односельчанину, спогадами мешканців Кутисок та історією хутора, де родився і зростав Іван Климишин. Ініціаторами заходу виступили Юрій Кравчук та Юрко Матешчук, яким вдалося передати та перенести присутніх в найсокровенніші куточки Всесвіту Івана Климишина

Професор Іван Климишин на полі,
яке з дитинства орав, скородив, засівав, косив, збирав врожай.
Село Кутиски Лановецького району Тернопільської області, 2021 р. Фото Миколи Шота, «Урядовий кур'єр»

Існують певні обставини життя, які особливо актуалізують потребу в інших. Однією з таких обставин є невиліковна хвороба, що може мати вроджений характер чи виникнути на певному етапі життя. За таких умов ми і говоримо про формування *психології невиліковно хворої людини*. В онкохворих та хворих на церебральний параліч формується тенденція до переосмислення цінностей життя, втрата і пошук сенсу життя, загострюється потреба в соціальних контактах та ін.

Релігія для багатьох невиліковно хворих стає своєрідним «берегом надії», на який орієнтується людина у своєму духовному бутті, знаходить сенс свого страждання. Релігія дає людині захист і опору, яких вона б не знайшла більше ніде і можна виділити *три ключові положення*, що визначають зміст християнсько-психологічної допомоги потребуючим:

а) В умовах невиліковної хвороби страждання (фізичні, духовні) стають практично тотожними самому змісту життя, адже вони є реальністю, яку неможливо змінити. Коли тілесно-душевно-духовна мука стає домінантним переживанням, не залишається іншого шансу, як через нього висвітлити сенс життя, як стверджує **В. Франкл**: *«сенс можна "видавити" навіть зі страждань, і саме тому життя, всупереч усьому, залишається потенційно ним сповненням ...»*.

Є приклади того, як у найсерйозніших випробуваннях люди вбачали *«досвід для розвитку»*, ставали живим доказом *«зухвалої сили людського духу»*. Як ось – приклад **Джеррі Лонга**, юнака 17-ти років. Після нещасного випадку – повний параліч. Але, зокрема, *«він навчився друкувати, тримаючи паличку для клавіатури в роті»*. І в листі до В. Франкла він написав: *«Я бачу своє життя сповненням сенсу і мети..., я зламав шию, але це мене не зламало. Зараз я навчаюся на першому курсі... Я вірю, що моя неповна спроможність лише посилить мою здатність допомагати іншим. Я знаю, розвиток, якого я досягнув, був би неможливим без страждання»*. І – висновок В. Франкла: *«Опитування громадської думки в Австрії показало, що найвищу повагу викликають не великі митці і не знамениті науковці, не видатні політики або спортсмени, а люди, які несуть важкі*

випробування із високо піднятою головою. А ще: «...нинішнє суспільство ... затьмарює суттєву різницю між цінністю в сенсі гідності і цінністю в розумінні користності».

Ще раз про оте моє ніби протистояння з колегами-астрономами. Аж одного разу я спересердя сказав **Ярославу Яцківу**: *«як помру, щоб на моєму похороні не було жодного астронома (так М. Ботвинник сказав: «жодного шахматиста»)»*. *«Дурня, але було»...* Адже ті *«крамольні рядки»* зі Вступу та Висновків завзято охаяного знавцями астрономії *«Підручника 94-го року»* я перечитував десят-ки разів Як ось, оте: *«вкрай мало прийнятне?»* (с. 14): *«багато питань, які ставить перед собою людина, так і не можуть бути з'ясованими до кінця, тобто наука (принаймні сьогодні) не може дати на них вичерпну відповідь. І, отже, завжди залишається місце для релігії... Тому наука і релігія могли співіснувати упродовж сотень і тисяч років...»*

Також із Висновків: *«Тому, визнаючи все ж обмежені можливості науки взагалі у з'ясуванні найпотемніших проблем людського життя, можемо з розумінням ставитися до того, що цілий ряд видатних учених (серед них – лауреати Нобелівської премії) визнавали існування Творця як усього навколишнього світу, так і різноманітних форм життя на нашій планеті»*.

Це що – з боку автора був заклик *«Долой науку!»*, бо нам досить перших двох розділів Біблії. Чи *«мракобесіє навиворіт»* – з боку тих, кому таки костиль потрібний?.

Маю превелике щастя, що упродовж років зміг бувати на дорогому батьківському хуторі, зустрічатися з пречудовими доброзичливими друзями **Юрієм Кравчуком** та **Іллею Стахурським** та їхніми дружинами. І таки *«з усіх сил»* попрацювати на цьому чарівному хуторі Вільний Птах – щоб Україна була українською...

PS. На пропозицію головного редактора Я.С. Яцківа доповнити статтю думками про війну росії проти України, скажу, що не маю сил, не маю насаги писати про це. Я згадую росіянина-петербуржця В.В. Соболева, – він би не пережив цього страхіття... Це жорстока, нелюдська, безщадна війна, і виправдання росії нема. ■